

PŘÍČINY A SOCIÁLNĚ EKONOMICKÉ DŮSLEDKY FLUKTUACE PRACOVNÍCH SIL V ZEMĚDĚLSKÝCH PODNICÍCH

M. Pourová

POUROVÁ, M. (Vysoká škola zemědělská, Praha): *Příčiny a sociálně ekonomické důsledky fluktuace pracovních sil v zemědělských podnicích*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 23, 1987 (1) : 29-38.

Z rozboru fluktuace za léta 1981—1983 vyplývá, že fluktuace pracovních sil v zemědělských podnicích ČSSR (v JZD, státních statcích a SZP) dosahovala poměrně nízké stabilní hodnoty (4,66—4,59 ‰). Přes tuto příznivou situaci byly zjištěny značné rozdíly ve fluktuaci mezi jednotlivými typy zemědělských podniků a mezi jednotlivými kraji. V roce 1983 fluktuace ve společných zemědělských podnicích (SZP) dosahovala 9,86 ‰, ve státních statcích 7,24 ‰ a v JZD 3,83 ‰. Mezi kraje s nejvyšší fluktuací pracovních sil v zemědělských podnicích se v roce 1983 řadí kraje Severočeský (6,60 ‰), Západočeský (6,24 ‰), Východoslovenský (6,23 ‰), Středoslovenský (5,68 ‰) a Středočeský (4,97 ‰). Nejnižší fluktuace byla zjištěna v Jihomoravském kraji (3,32 ‰). Fluktuaci ovlivňuje celá řada jak podnikových a mimopodnikových faktorů, tak i faktorů, které se týkají osobní charakteristiky pracovníků. V zemědělských podnicích některých krajů je fluktuace natolik vysoká, že jde o jev zcela společensky negativní, který je nutno řešit realizací účinných opatření, přispívajících ke stabilizaci pracovních sil v zemědělství.

zemědělství; zemědělské podniky; pracovní síly; fluktuace; ČSSR

Rozhodujícím faktorem při realizaci náročných cílů dlouhodobého rozvoje zemědělství se stává lidský faktor, tj. pracovníci, jejichž reprodukční proces je třeba plánovitě zajišťovat. Proto i problém fluktuace pracovních sil se dostává do popředí v mnoha zemědělských podnicích, kde představuje významnou rezervu intenzifikace výroby.

Pro fluktuaci je příznačné, že není jednodimenzním procesem. Vzniká na základě působení souhrnu faktorů, mezi nimiž je často obtížné nalézt faktor nejdůležitější.

Tomšík (1980) rozdělil tyto faktory do tří základních skupin:

— **Mimopodnikové faktory**, které podnik v podstatě nemůže ovlivňovat a kontrolovat. Jedná se o celospolečenskou politickou a hospodářskou situaci, o celospolečenské hodnocení práce, společenskou prestiž a přitažlivost jednotlivých povolání, společenskou regulaci pohybu pracovníků, situaci na trhu pracovních sil a umístění podniku, závodu nebo pracoviště.

— **Podnikové faktory**, které jsou dány podnikovým prostředím a jejichž ovlivňování a kontrola jsou v možnostech podniku. Jde o obecné znaky podniku (důležitost podniku, jeho tradice a prestiž ve veřejnosti), o organizaci a řízení podniku (úroveň řídicí práce, organizační jistota a stabilita, výrobní perspektiva a kvalita provádění personálních činností), režim práce a pracovní podmínky (technologický režim výroby, intenzita práce, vnější pracovní podmínky a rizikovost práce), charakter vykonávané práce (druh a namáhavost práce, její kvalifikační náročnost

i perspektivnost), způsob odměňování (forma a výše stálé i pohyblivé složky mzdy, užívaná mzdová soustava aj.), činnost a osobnost řídicího pracovníka (osobní vlastnosti, styl práce) a pracovní kolektiv (charakter mezilidských vztahů, sociální klima).

— Faktory osobnosti pracovníka, které mohou spoluvytvářet a ovlivňovat předpoklady pro skutečnou míru fluktuace či stability v pracovním kolektivu. Nemají však vliv a význam absolutní, nýbrž pouze ve vztahu k dalším skutečnostem. Jde o věk pracovníka (s jeho růstem dochází k poklesu flukтуаčních tendencí), rodinný stav (příznivé podmínky rodinného života působí stabilizačně na pracovníky), pohlaví (muži se snadněji rozhodují k odchodu z podniku než ženy), zdravotní stav (snaha změnit zaměstnání může být vyvolána skutečnými nebo subjektivně předpokládanými zdravotními potížemi), úroveň odborného vzdělání (u nekvalifikovaných pracovníků je fluktuace vyšší než u kvalifikovaných) a dále o dobu zaměstnání v podniku (míra fluktuace postupně klesá s prodlužující se dobou práce v podniku).

Jádrem procesu, během něhož se rodí rozhodnutí pracovníka odejít z podniku, je určitá konfliktní situace. Jde především o konflikt rolí, respektive o jeho řešení. Formy, které tento konflikt nabývá, jsou dvojího druhu (Sládek a Umlaurová 1978):

1. Konflikt vzniká na základě konfrontace a zjištěné rozpornosti mezi očekávanými jedince a možnostmi, které jsou obsaženy v roli nebo v rolích, které má v daném podniku hrát. Např. jedincova očekávání, že naplní své potřeby, zájmy aj. nejsou v nabízených rolích realizovatelná, nebo splnitelná jsou, ale s podstatně vyšším vydáním energie než jinde, v jiném podniku.

2. Konflikt vzniká na základě změny v podniku, v jeho systémech, a tedy i v systému sociálním. Dochází např. ke zrušení určité pozice a role, jedinec tak přichází o možnost fungování v daném podniku, nebo není schopen přizpůsobit se nové situaci.

Romanec (1976) uvádí, že problém fluktuace se otevírá už příchodem pracovníka do organizace, když si sám s pomocí ostatních začíná vytvářet vztah k práci a ke kolektivu. Každý pracující člověk má zájem na tom, aby byl platným členem společnosti a určitého kolektivu, aby ho kolektiv mezi sebe přijal a aby zde v různých životních situacích nacházel pochopení a podporu.

Fluktuace není stejná ani v jednotlivých podnicích téhož odvětví, ani v jednotlivých odvětvích národního hospodářství. Podle Kuxe (1984) patří k odvětvím s relativně nejvyšší fluktuací v ČSSR vnitřní obchod (s 10 až 11 % fluktuujících pracovníků), stavebnictví (10 %), oblast hospodářství řízeného národními výbory a odvětví zemědělství (9 %). Nižší fluktuace je ve všeobecném strojírenství a elektrotechnickém průmyslu (6 %), hutnictví a těžkém strojírenství (5 %).

Z práce Kuxe (1984) dále vyplývá, že fluktuace u nás v posledních letech klesá. Zatímco v roce 1981 změnilo v československém národním hospodářství zaměstnání asi 540 tisíc pracovníků, v roce 1982 i při celkově vyšší úrovni zaměstnanosti to bylo 530 tisíc a v roce 1983 při dalším růstu zaměstnanosti asi 526 tisíc pracovníků. Rozsah fluktuace i přes celkově příznivý vývoj ukazuje, že je nutno věnovat této otázce i nadále zvýšenou pozornost. Vzhledem k tomu, že fluktuaci pracovních sil nemůžeme zabránit, je žádoucí ji udržet v mezích, které jsou prospěšné pro jednotlivé pracovníky i pro společnost.

Pourová (1982) uvádí, že důležitým opatřením ke snížení fluktuace je mimo jiné i úsilí o všestrannou spokojenost pracovníků nejen na pracovišti, ale s prací vůbec. Důležitá je znalost příčin fluktuace, kterou lze získat systematickými rozbory podmínek u jednotlivých kategorií pracovníků, na jednotlivých pracovištích, v ucelených oblastech. Rezervy pro zvyšování spokojenosti a tím i stability pracovních sil je nutno hledat především v podniku, a to nejen v jeho organizační a řídicí struktuře, ale hlavně v úrovni a schopnostech vedoucích pracovníků, ve formách a stylu jejich řídicí práce, tj. v lidech samých.

MATERIÁL A METODA

Fluktuace pracovních sil zemědělských podniků byla sledována v rámci ČSSR, ČSR, SSR a jednotlivých krajů na úrovni JZD, státních statků a společných zemědělských podniků (SZP) v letech 1981 až 1983. K analýze a vyhodnocení bylo použito údajů statistických výkazů Federálního statistického úřadu v Praze.

VÝSLEDKY A DISKUSE

Z tab. I vyplývá, že fluktuace pracovních sil v zemědělských podnicích ČSSR za léta 1981—1983 byla poměrně nízká (4,66 až 4,59 %) a nedocházelo k podstatným změnám. Menší výkyvy jsou patrné v jednotlivých republikách — v ČSR došlo za poslední tři roky k nepatrnému snížení fluktuace (ze 4,69 na 4,27 %), zatímco v SSR byl za stejné časové období zaznamenán pozvolný růst a fluktuace byla procentuálně vyšší (ze 4,61 na 5,09 %).

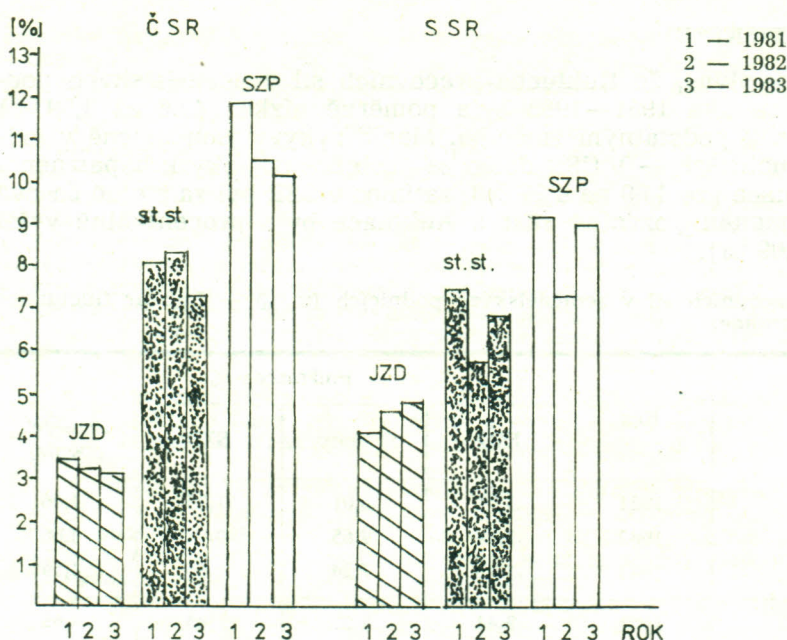
I. Fluktuace pracovních sil v zemědělských podnicích (v %) — Labour fluctuation on farms (percentage)

Území	Rok	Fluktuace v %			
		JZD	St. statky	SZP	Zeměděl. podniky
ČSSR	1981	3,71	8,01	11,25	4,66
	1982	3,84	7,65	9,78	4,66
	1983	3,83	7,24	9,86	4,59
ČSR	1981	3,44	8,23	11,86	4,69
	1982	3,25	8,41	10,57	4,54
	1983	3,14	7,37	10,15	4,27
SSR	1981	4,08	7,45	9,24	4,61
	1982	4,64	5,84	7,40	4,84
	1983	4,75	6,89	8,98	5,09

Značné rozdíly ve fluktuaci můžeme vidět ve sledovaném období mezi jednotlivými typy zemědělských podniků jak v rámci ČSSR, tak i v obou republikách. Z tab. I a obr. 1 je patrna nejvyšší fluktuace pracovníků společných zemědělských podniků (v ČSSR 11,25—9,86 %) a nejnižší v JZD (3,71—3,83 %). Ve státních statcích je fluktuace stálých pracovníků rovněž značná (8,01—7,24 %), nedosahuje však procentuální výše SZP.

Pokud jde o příčiny rozdílné fluktuace například u dvou základních typů zemědělských podniků (JZD a státních statků) v ČSSR, je možno vycházet z některých základních ukazatelů hospodaření těchto podniků v roce 1982 (ve druhém roce sledování fluktuace). Všeobecně můžeme konstatovat, že státní statky hospodaří v horších přírodních podmínkách než JZD, a to nejen v pohraničních oblastech, ale i uvnitř vnitrozemských okresů, což je důsledkem dřívějšího přebírání půdy, většinou s určitým stupněm devastace, od zaostávajících JZD.

Státní statky dosahují větší průměrné velikosti, která činila v ČSSR v roce 1982 8558 ha z. p., v JZD pouze 2513 ha. U státních statků byl nižší stupeň zornění (70,15 %) proti JZD (75,00 %), tj. vyšší zastoupení luk a pastvin. Tyto okolnosti ovlivňují celkovou úroveň intenzity zemědělské výroby: výrazná diference není pouze v rostlinné produkci, ale i v produkci živočišné, v níž jsou státní statky více zaměřeny na chov skotu. Produkce jatečné drůbeže a vajec je však u nich zastoupena méně než v JZD.

1. Fluktuace pracovních sil v zemědělských podnicích v % — Labour fluctuation on farms, percentage

Z hlediska počtu pracovníků lze konstatovat, že státní statky mají v roce 1982 relativně nižší vybavení pracovními silami než JZD. U státních statků připadá na 1000 ha z. p. 105,13 stálých a 14,47 sezónních pracovníků a brigádníků, zatímco v JZD dosahují tyto ukazatele hodnoty 142,9 a 14,90. U pracovníků státních statků je přitom příznivější věková struktura, avšak s vyšší flukuační tendencí. Nižší počty pracovníků ve státních statcích jsou zřejmě vyváženy vyšší hodnotou základních prostředků na 1 ha z. p. (34 418 Kčs) než v JZD (29 374 Kčs). Tento rozdíl lze však považovat pouze za relativní, neboť v JZD je většina staveb pořizována svépomocí (stavby jsou oceňovány pouze skutečně vynaloženými náklady na jejich výstavbu a tím je snížena i hodnota základních prostředků na 1 ha z. p.).

Rozdíly v podmínkách a ve výrobních ukazatelích mezi státními statky a JZD se odrážejí i ve finančních výsledcích hospodaření. Celkové výnosy na 1 ha z. p. jsou ve státních statcích nižší (14 932 Kčs) a jsou vytvořeny převážně zemědělskou výrobou (95 %). V JZD činí 17 585 Kčs a 13 % se na nich podílí přidružená a jiná výroba. Rovněž zisk v přepočtu na 1 ha z. p., míra rentability a míra zisku jsou ve státních statcích mnohem nižší (783,60 Kčs; 5,04 %; 2,11 %) než v JZD (1736,20 Kčs; 9,78 %; 4,58 %).

Příčinou rozdílů jsou nejen horší přírodní podmínky státních statků, ale i nižší zastoupení nezemědělské činnosti (603 Kčs na 1 ha z. p. — v JZD dosahuje 2209 Kčs). Přidružená výroba, jejíž rozsah má v posledním období v JZD zvyšující se tendenci, přispívá k dosahování lepších hospodářských výsledků především v horších přírodních podmínkách

a v nemalé míře se projevuje i jako stabilizační faktor, protože umožňuje pracovníkům JZD celoroční pracovní vytížení.

Při posuzování příčin rozdílné fluktuace pracovníků JZD a státních statků je nutné vycházet i z rozdílné míry relativní ekonomické samostatnosti obou typů zemědělských podniků. V JZD ve sledovaném roce 1982 jsou finanční zdroje kryty téměř z 90 % vlastními prostředky, kdežto u státních statků jsou ve větší míře dotovány ze státních fondů a představují až 40 % jejich finančních zdrojů.

Mezi příčiny častých odchodů pracovníků ze zemědělských podniků řadíme výši a strukturu mzdy (odměny). Pokud jde o JZD a státní statky, v roce 1982 byla u pracovníků státních statků průměrná měsíční mzda cca o 170 Kčs nižší než brutto odměna u pracovníků JZD. Rovněž struktura odměny byla příznivější v JZD, kde pobídkové složky činily 16,3 %, z toho prémie 10,9 % a podíly na hospodářských výsledcích 5,4 %. U státních statků představovaly pobídkové složky pouze 14,0 %, z toho 10,5 % prémie a 3,5 % podíly na hospodářských výsledcích.

Kromě již uvedených příčin rozdílné fluktuace v JZD a státních statcích lze mezi další faktory zařadit např. momentální situaci na trhu pracovních sil vzhledem k umístění zemědělského podniku, úroveň řídicí práce, pracovní a životní prostředí, strukturu pracovních kolektivů, sociální klima apod.

Fluktuace pracovních sil ve společných zemědělských podnicích (tab. I) je v letech 1981—1983 nejvyšší v porovnání s JZD a státními statky. Mezi příčiny vysoké fluktuace lze mimo jiné uvést, že SZP patří k nejmladším zemědělským podnikům (vznik po XIII. sjezdu KSČ), chybí jim tradice, jsou to podniky průmyslového charakteru bez půdy, se zaměřením na výrobu (převážně živočišnou) a na služby (agrochemické, stavební, meliorační aj.). V porovnání s ostatními typy zemědělských podniků je v SZP struktura pracovníků odlišná a přibližuje se, nebo je dokonce výhodnější než v některých odvětvích průmyslu nebo služeb (mladší a kvalifikovanější pracovníci, převaha mužů). Podíl na vysoké fluktuaci pracovníků SZP má monotónnost práce a izolovanost pracovníků v některých plně automatizovaných provozech, mnohdy i neujasněná výrobní perspektiva podniků zaměřených především na produkci vepřového a drůbežího masa a vajec, rozdílné mzdové ohodnocení pracovníků SZP v porovnání s průmyslovými podniky a podniky služeb, nabídka výhodnějších pracovních míst apod.

Z tab. I i obr. 1 je dále patrné, že v SZP a ve státních statcích dosahuje fluktuace v ČSR v letech 1981 až 1983 vyšších hodnot (11,86 až 10,15 % SZP a 8,23—7,37 % státní statky) proti SSR (9,24—8,98 % SZP a 7,45—6,89 % státní statky) a má klesající tendenci. Rozhodující úlohu zde sehrává nabídka vhodných pracovních příležitostí v aglomeracích Západočeského, Severočeského a Středočeského kraje.

Je zajímavé, že v JZD SSR je fluktuace proti ČSR vyšší, s mírně stoupající tendencí (SSR 4,08—4,75 %, ČSR 3,44—3,14 %). Příčiny mohou být různé, např. horší přírodní podmínky v SSR, kde stupeň zornění činí v roce 1982 pouze 64 %, kdežto v ČSR 82 %, větší JZD v SSR než v ČSR (2616 ha z. p., 2452 ha z. p.), nižší odměna pracovníků (SSR 2299 Kčs, ČSR 2462 Kčs) a nižší podíl pohyblivé složky odměny (SSR 13,9 %, ČSR 18,0 %). V roce 1982 v JZD SSR připadá na 1000 ha z. p. vyšší počet stálých pracovníků (155,5) proti ČSR (134,8) a nepatrně nižší počet sezónních pracovníků a brigádníků (13,9) proti ČSR (15,5). Na druhé

II. Rozbor fluktuace pracovních sil v ČSSR podle krajů v období let 1981—1983 bez ohledu na typ zemědělského podniku (v %) — Analysis of labour fluctuation in Czechoslovakia according to the administrative regions in 1981—1983, irrespective of the type of farm (percentage)

Kraj	Fluktuace v roce (v %)		
	1981	1982	1983
Středočeský	5,99	5,56	4,97
Jihočeský	3,92	3,86	3,66
Západočeský	6,75	6,76	6,24
Severočeský	7,10	6,97	6,60
Východočeský	3,88	4,14	3,48
Jihomoravský	3,56	3,22	3,32
Severomoravský	4,13	3,94	3,82
Západoslovenský	3,98	4,17	3,92
Středoslovenský	5,14	5,34	5,68
Východoslovenský	5,04	5,36	6,23
ČSR	4,69	4,54	4,27
SSR	4,61	4,84	5,09
ČSSR	4,66	4,66	4,59

straně v JZD SSR činí v roce 1982 hodnota základních prostředků na 1 ha z. p. pouze 26 464 Kčs proti 31 218 Kčs v JZD ČSR.

V souvislosti s uvedenými fakty je nutno ještě upozornit na vysoké zastoupení přidružené a jiné výroby na 1 ha z. p. v JZD SSR (2635 Kčs) proti ČSR (1939 Kčs), přičemž míra rentability a míra zisku je v důsledku nižších výnosů zemědělské výroby na 1 ha v JZD SSR nižší (8,21 % a 3,95 %) než v ČSR (10,73 % a 4,95 %).

Vyšší fluktuaci v JZD SSR můžeme přičíst i rozvoji průmyslu, jenž vytváří pro pracovníky ze zemědělských podniků příznivější pracovní podmínky.

Při porovnání fluktuace pracovních sil zemědělských podniků v jednotlivých krajích ČSSR jsou z tab. II patrné výrazné rozdíly. Nejvyšší fluktuace byla v posledním období zaznamenána v krajích Severočeském, Západočeském, Východoslovenském, Středoslovenském a Středočeském. Jedná se vesměs o pohraniční oblasti s méně příznivými pracovními a životními podmínkami (mimo Středočeský kraj) a o kraje, kde je velká konkurence průmyslu a služeb, pokud jde o nabídku volných pracovních míst, mnohdy výhodnějších než v zemědělství. Nejnižší fluktuace byla zjištěna v krajích Jihomoravském, Východočeském a Jihočeském, což je důsledek příznivějších výrobních podmínek a toho, že zemědělská půda je obhospodařována převážně JZD (1,53 mil. ha) s nižší fluktuací a na státní statky připadá pouze 0,30 mil. ha z. p.

Za poslední tři roky došlo v jednotlivých krajích ČSR k mírnému snížení fluktuace proti SSR, kde se projevuje opačný trend a to především ve Východoslovenském a Středoslovenském kraji (tab. II).

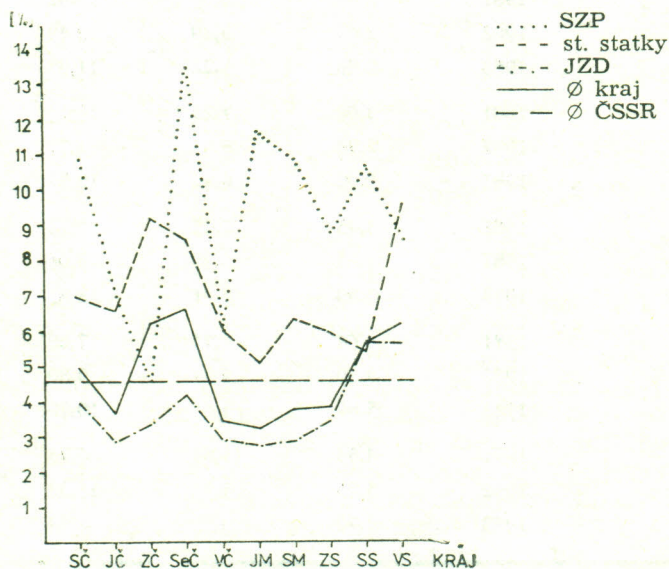
III. Rozbor fluktuace pracovních sil v jednotlivých typech zemědělských podniků
ČSSR podle krajů (v %) — Analysis of labour fluctuation in different types of
farms in Czechoslovakia according to the administrative regions (percentage)

Kraj	Rok	Fluktuace v %		
		JZD	St. statky	SZP
Středočeský	1981	4,86	8,50	12,16
	1982	4,20	9,07	10,75
	1983	4,01	7,02	10,93
Jihočeský	1981	3,12	7,16	7,72
	1982	3,04	6,77	11,17
	1983	2,92	6,61	7,05
Západočeský	1981	3,56	11,38	4,85
	1982	3,50	11,48	5,59
	1983	3,37	9,21	4,69
Severočeský	1981	4,29	9,57	11,84
	1982	3,92	9,66	12,27
	1983	4,21	8,64	13,51
Východočeský	1981	3,28	6,95	6,18
	1982	3,53	7,22	6,45
	1983	2,95	6,05	6,25
Jihomoravský	1981	2,89	5,07	15,62
	1982	2,63	5,29	12,49
	1983	2,76	5,22	11,67
Severomoravský	1981	3,08	7,23	10,10
	1982	2,94	6,95	7,77
	1983	2,90	6,42	10,91
Západoslovenský	1981	3,45	7,07	9,12
	1982	3,83	6,28	6,06
	1973	3,50	6,01	8,82
Středoslovenský	1981	4,64	7,74	7,60
	1982	5,30	5,37	9,80
	1983	5,69	5,48	10,70
Východoslovenský	1981	4,53	7,63	10,78
	1982	5,25	5,75	11,32
	1983	5,70	9,50	8,64

Z tab. III je patrné, že v rámci jednotlivých krajů ČSSR existují výrazné rozdíly ve fluktuaci nejen u jednotlivých zemědělských podniků téhož typu, ale především mezi různými typy sledovaných zemědělských podniků. Např. v rámci státních statků byl za poslední tři sledované roky nejvíce fluktuací postižen Západočeský (11,38—9,21 %) a Severočeský kraj (9,57—8,64 %). V obou případech jde o pohraniční oblasti, historicky ovlivněné procesem dosídlování, s méně příznivými přírodními podmínkami a mnohdy neuspokojivou sociální infrastrukturou. Mnohé státní statky v Severočeském kraji hospodaří v těsném sousedství palivo-energetické základny, uranového průmyslu a velkých průmyslových aglomerací. Na jejich rozvoj a rovněž na fluktuaci pracovních sil působí řada negativních vlivů, vyplývajících z intenzivní těžební a průmyslové činnosti, jako jsou účinky exhalací, narušování půdního fondu, nižší standard životního a pracovního prostředí apod.

Z tab. III je dále patrné, že nejnižší fluktuace za tři sledované roky byla u státních statků Jihomoravského kraje (5,07—5,22 %). V tomto kraji jsou vhodné přírodní podmínky pro intenzivní zemědělskou výrobu, což se příznivě odráží v pracovních i životních podmínkách pracovníků.

Pokud jde o fluktuaci pracovních sil v JZD, v tab. III jsou zaznamenány poměrně nízké hodnoty fluktuace ve většině krajů ČSSR za tři sledované roky, s výjimkou Středoslovenského a Východoslovenského kraje. V těchto dvou krajích se pohybuje fluktuace v rozmezí 4,64 až 5,69 % a 4,53—5,70 %, což je zřejmě způsobeno řadou faktorů, jako jsou například méně příznivé přírodní podmínky (stupeň zornění 37,6 % a 55,2 %), jenž ovlivňují výrobní ukazatele JZD, nízká hodnota základních prostředků na 1 ha z. p. (25 403 Kčs a 24 843 Kčs) a na pracovníka (155 213 Kčs a 145 840 Kčs), nižší průměrná měsíční odměna (2223 Kčs

2. Fluktuace pracovních sil v jednotlivých typech zemědělských podniků ČSSR v roce 1983 podle krajů (v %) — Labour fluctuation in different types of farms in Czechoslovakia in 1983, according to the administrative regions (percentage)

a 2175 Kčs) s nízkým podílem pohyblivé složky (12,9 % a 11,2 %), velmi nízká míra rentability (3,35 % a 3,84 %) a míra zisku (1,55 % a 1,87 %) ve srovnání s JZD ostatních krajů ČSSR.

Zaměříme-li ještě pozornost na fluktuaci pracovních sil v SZP, z tab. III vyplývá nejvyšší fluktuace v letech 1981 až 1983 u pracovníků Jiho-moravského kraje (15,62—11,67 %). Rovněž v SZP Severočeského kraje je fluktuace vysoká a má ve sledovaném období rostoucí tendenci (11,84 až 13,51 %). V ostatních krajích ČSSR se fluktuace v SZP pohybovala okolo devíti až deseti procent, přičemž nejnižších hodnot dosáhla v Zá-padočeském (4,85—4,69 %) a Východočeském kraji (6,18—6,25 %). Pří-činy rozdílné fluktuace v SZP jednotlivých krajů lze spatřovat především v rozdílném zaměření těchto podniků, ve struktuře pracovníků, v růz-ných možnostech pracovních příležitostí souvisejících s umístěním pod-niků apod.

V závěru práce je pro lepší názornost na obr. 2 znázorněna rozdílná fluktuace pracovních sil podle typů zemědělských podniků a krajů ČSSR v roce 1983. Z grafického znázornění je patrna jistá závislost fluktuace pracovních sil v JZD a státních statcích na jejich výrobních podmínkách (přírodních a ekonomických), zatímco v SZP (podniky bez půdy) se tato závislost neprojevuje.

ZÁVĚR

Rozsah fluktuace pracovních sil zemědělských podniků v ČSSR uka-zuje i přes celkově příznivý vývoj, že nadále se musí těmto otázkám věnovat zvýšená pozornost, a to především ve společných zemědělských podnicích a státních statcích a v oblastech, kde situace není v tomto směru příznivá, jako jsou kraje Severočeský, ZZápadočeský, Východoslo-venský, Středoslovenský a Středočeský.

O fluktuaci obvykle hovoříme jako o zcela negativním jevu s ná-sledujícími důsledky: snížení stability a soudržnosti sociálního systému podniku, pokles pracovní výkonnosti odcházejícího pracovníka před od-chodem a při zapracování, negativní dopady na organizaci práce a říze-ní, celkové narušení struktury mezilidských vztahů apod.

Fluktuace však není pouze jevem negativním. Může mít i některé pozitivní dopady, např.: zlepšení kvalifikační struktury při odchodu nekvalifikovaných pracovníků, zvýšení produktivity práce odchodem pracovníků, kteří podstatně narušují pracovní morálku, zvýšení iniciati-vy odchodem nekvalifikovaných pracovníků z míst, které jsou přitažlivé pro naplnění aspirací pracovníků kvalifikovaných aj.

Z výsledků práce vyplývá, že fluktuace v zemědělských podnicích některých krajů ČSSR je natolik vysoká, že jde v mnohem větší míře o jev společensky negativní než pozitivní. V zemědělském pracovním prostředí je totiž řada faktorů, které jsou jen obtížně ovlivnitelné. Z těch-to důvodů je nutné, aby negativní faktory byly vyvažovány jinými vý-hodami, které by ve srovnání s ostatními odvětvími národního hospodář-ství působily v zemědělství příznivě na stabilizaci pracovních sil.

V zemědělských podnicích je proto nutné řešit nejen otázky výro-bní, organizační, ekonomické, ale stejná pozornost se musí věnovat i so-ciálním otázkám a problémům, jejichž neřešení vede k nespokojenosti pracovníků, ke konfliktům a posléze i k fluktuaci pracovních sil.

Literatura

- KUX, J.: Fluktuace dále mírně klesá. Rudé právo, 21. 3. 1984, s. 5.
- POUROVÁ, M.: Některé faktory potenciální fluktuace v zemědělských podnicích. Sborník z vědecké konference k 30. výročí založení PEF VŠZ Praha 6—9. září 1982, s. 311-316.
- ROMANEC, A.: Vědeckotechnický rozvoj a reprodukce pracovní síly. Praha, SNTL 1976.
- SLÁDEK, J. — UMLAUFOVÁ, M.: Teorie řízení. Praha, ČVUT 1978.
- TOMŠÍK, M.: Řízení sociálních procesů v pracovních kolektivech. Praha, Svoboda 1980.
- Statistické výkazy Zem P 1-04 a Práce 2-04. Praha, FSÚ 1981, 1982, 1983.
- Základní ukazatele hospodaření státních statků v letech 1981, 1982, 1983. Praha, Československá statistika 1982, 1983, 1984.
- Základní ukazatele hospodaření JZD v letech 1981, 1982, 1983. Praha, Československá statistika 1982, 1983, 1984.

Došlo dne 24. 12. 1984

ПОУРОВА, М. (Сельскохозяйственный институт, Прага): **Причины и социально-экономические последствия текучести рабочей силы в хозяйствах.** Сбор. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 23, 1987 (1) : 29-38.

Анализ текучести за период 1981—83 гг. показал, что она отличается в хозяйствах ЧССР (ЕСХК, госхозах и межхозяйственных предприятиях) низкими сравнительно значениями (4,66—4,59 ‰). Вопреки этому благоприятному положению установлены заметные различия между типами хозяйств и отдельными областями. В 1983 г. текучесть в межхозяйственных предприятиях составила 9,86 ‰, в госхозах 7,24 ‰, в ЕСХК 3,83 ‰. К областям с самой высокой текучестью в 1983 г. относятся Северочешский край (6,60 ‰), Западночешский (6,24 ‰), Восточнословацкий (6,23 ‰), Среднесловацкий (5,68 ‰) и Среднечешский (4,97 ‰); а к самой низкой — в Южноморавском (3,32 ‰). Текучесть обусловлена целым рядом факторов, которые относятся как к сфере хозяйств и вышестоящих организаций, так и к личной характеристике работников. На с/х предприятиях некоторых областей текучесть настолько велика, что становится значительным отрицательным явлением, требующим действенных мер по упрочению рабочей силы в сельском хозяйстве.

сельское хозяйство; агропредприятия; рабочая сила; текучесть; ЧССР

POUROVÁ, M. (University of Agriculture, Praha): *The Causes and Socio-economic Implications of Labour Fluctuation on Farms.* Сбор. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 23, 1987 (1) : 29-38.

It follows from the analysis of labour fluctuation for 1981—1983 that on the farms in Czechoslovakia (co-operative farms, state farms, joint agricultural enterprises) the labour fluctuation was comparatively low and more or less invariable (4.66—4.59 ‰). However, in spite of this favourable situation, considerable differences were recorded in labour fluctuation between different types of farms and between the administrative regions. In 1983 the fluctuation in the joint agricultural enterprises was 9.86 ‰, on state farms 7.24 ‰ and on co-operative farms 3.83 ‰. As to farm labour fluctuation in the regions, the North-Bohemian region ranks first (6.60 ‰), followed by the West-Bohemian region (6.24 ‰), East-Slovakian (6.23 ‰), Central-Slovakian (5.68 ‰) and Central-Bohemian regions (4.97 ‰). The lowest rate of labour fluctuation was recorded in the South-Moravian region (3.32 ‰). Fluctuation is influenced by a number of factors within the farm as well as outside the farm, and factors associated with the workers' personal characteristics. On the farms of some regions the fluctuation of labour is extremely high, reaching the level of a negative social phenomenon which is to be controlled by effective measures aimed at stabilizing the labour force in agriculture.

agriculture; farms; labour force; fluctuation; Czechoslovakia

Adresa autorky:

Ing. Marie Pourová, CSc., Vysoká škola zemědělská, 165 00 Praha 6 - Suchbát
